

Придобиване на европейско езиково портфолио

Мина Хубенова*

Резюме. Статията представя и обсъжда изключително важен и актуален за българското образователно пространство проблем за изграждане на европейска интеркултурна компетентност за чужд език. Поставен е в сянката на общата езикова политика на обединена Европа. Дава отговор на въпроса що е то Обща европейска референтна рамка за езици и стъпките за придобиване на Европейско езиково портфолио.

Ключови думи: межкултурна комуникация, Европейска референтна рамка за езици, Европейско езиково портфолио.

JEL: I2.

Езиковата политика на обединена Европа

На териториите на повечето държави – членки на Европейския съюз, официално признатият език е един. Междудържавната езикова хетерогентност при това е почти максимална, имайки предвид броя на признатите езици – 24 на брой, в съответно 28-те държави членки. Тази езикова конфигурация е основата на езиковата политика на Европейския съюз със съответните отличителни признаци:

1. За разлика от идеята за национални държави, Европейският съюз не застъпва тезата за въвеждане на единен език –

т.нар. *lingua franca*. Политиката по отношение на езиците противно на идеята за обединение е политика на запазване и зачитане на всеки език. За разлика от повечето области на политика на Европейския съюз, отличаващи се с определен стремеж към хомогенизиране и конвергенция. Възприемането на многоезичието от Европейския съюз е институционализирано с предписание номер 1 за регулиране на езиковите въпроси на Европейската икономическа общност в далечната 1958 година. Съответните национални езици на държавите членки са едновременно и официални езици на Европейския съюз. Изключение прави единствено люксембургският език поради доброволния отказ на правителството на Люксембург от включването му като език на Европейския език. Всички закони, документи и предписания се издават на съответните 24 национални езици, също така и гражданите на съответните държави членки и самите държави биха могли да се обърнат към Европейския съюз на своя собствен език. Запазено е правото на отговор на съответния език. Европа остава обаче по този начин по отношение на езиковата си конфигурация в голяма степен частично диференцирана.

2. Би следвало да се разграничи официалната, или т.нар. "външна" езикова политика, от провежданата езикова комуникация вътре между институциите на Европейския съюз. Отделните институции са въвели в тази връзка различни правила, които разбира се не бихме могли тук да посочим детайлно. В Европейския съд офи-

* Мина Хубенова е доктор, ст.преподавател по немски език в катедра "Чужди езици" на УНСС, e-mail: timco@abv.bg

циалният работен език е френският, докато в Европейската комисия възприети за работни езици са съответно английският, френският и немският. Редно е да се спомене, че има институции, които са възприели и други правила на езикова комуникация. Като основно правило обаче важи: колкото по-приоритетно е политически определено събитие или обсъждан проблем, както и неговата обществена значимост като обхват, то толкова по-често се прибягва до комуникация на почти всички приети за работни езици (напр. в Европейския парламент). Ограничението за използване на три или по-малко на брой езици е свързано и с друго правило, а именно колкото повече европейски служители участват в определена комисия с ограничен обществен достъп и характер на своята дейност, толкова намалява броят на работните езици. В съвещения с информативен характер броят на езиците се редуцира обикновено до два (английски и френски езици).

3. Европейският съюз е наясно с огромните загуби от сблъсъците, които биха донесли 24-те официални езици. Договорът от Маастрихт е регламентирал в член 26, точка 2 ясно своята задача за насърчаване на активна политика по отношение на различните чужди езици. Като основна цел е формулирана една улеснена комуникация без граници, въпреки многото официални езици. След Маастрихт Европейският съюз работи за насърчаване на многоезичието на Европа. Схващането е за препоръчително владеене освен на собствения език на още два други официални езици на Европейския съюз. Европейският съюз се стреми по този начин към подобряване степента на разбиране между хората, което от своя страна ще допринесе за възприемане на многоезичието като инвестиция в „човешкия капитал“. Европейските граждани ще бъдат в състояние на мобилност на европейския пазар на труда извън границите само на своята национална държава, което би могло да се разглежда като принос към икономическия растеж в границите на Европейското пространство. Мерките от Маастрихт към насърчаване на многоезичието са разнообразни

и по всички правила съобразени с общата образователна политика на Европа. Програмите „Сократес“ и „Леонардо да Винчи“ са успешно интегрирани в програмата „Учене през целия живот“. Последната се състои от четири отделни програми (Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig). Всички тези програми са поставили като една от централните си цели именно овладяването на чужди езици. По подобие на равнопоставеността при използването на всички служебни езици, насърчаването на чуждо-езикова компетентост е без преференции за определен език. Усвояването на т.нар. „по-малки езици“ е точно толкова насърчавано, колкото и на широко разпространените такива. Тук е редно да се разграничат понятията езикова политика и политика на езиците, двете определения би следвало да не се разглеждат като синонимни, както и ролята на езиковия маркетинг като инструмент на „Политика с език“. Всички по-горе споменати понятия са поставени в контекста на езиковата култура. Последната би следвало да се разглежда като рамкова концепция на езиковата политика със свои основни елементи като част от езиковото планиране. Разсъжденията би следвало да се възприемат като дискусия за основните понятия на актуалната тема „Език на политиката – политика с език“ с примери в непосредствена връзка с Източна Европа. Европейският съюз насърчава изучаването на чужди езици, независимо от тяхното разпространение. Европейската общност се стреми да запази богатството на своето културно и езиково разнообразие. На пръв поглед очакванията от официалните езикови правила на Европейския съюз са оправдано високи: Всички официални езици на страните членки са равнопоставени. Не би следвало да играят решаваща роля големината, броят на населението на определена страна членка, нито икономическата ѝ сила. Многоезичието е една от най-важните образователни цели, когато човекът става гражданин на света. Решаваща роля при запазването на езиковата монокултура имат държави като Германия, Франция и Испания. Тези държави са отговорни не само

поради значението на своите езици, но и за съхранението на езиците на по-малките държави. Трябва да се отбележи и активната политика на Полша в това отношение след разширяването на Европейския съюз на изток. Развитието на езиците в Европа се случва с динамика, която трудно или само ограничено може да бъде направлявана политически. Развитието на процеса е в посока на хегемония на английския език. Видно е от резултатите от допитване на Евробарометър, направено в 28-те страни членки през 2013 година сред гражданите, на въпрос кой език говорят достатъчно добре, за да се разбират на него помежду си (www.eurobarometer.europa.eu). Политическата и образователна цели на многоезичието са не само привилегия на Европа. Те се основават изобщо на схващането за езика като средство на комуникация, но и като посредник между културните особености и традиции на отделните народи. Езикът, според Вилхелм фон Хумболд, е израз на различията в мисленето, всеки език е "също един поглед от света" (Borsche, 1990). „За всеки, който изучава чужд език, думите са едновременно прозорец към един друг свят, подтик към сравнение и размисъл, насърчава желанието да се потопиш в нов свят.“ (Borsche, 1990). Изучаването на чужд език допринася да се замислиш върху особеностите на своя роден език. Който не учи чужди езици, той не познава и своя собствен.“ Гьоте (Borsche, 1990). Както може да се предположи, английският език е езикът, на който европейците в най-голяма степен комуникират. Повече от половината граждани на Европа притежават поне елементарни познания за общуване помежду си на английски език. Следвайки аргументите на холандския социолог Абрам Сваан (Abram de Swaan, 2004), бихме могли да направим следния извод: "Ако се приеме, че основната функция на изучаването на чужд език е разбирането между хората, то най-рационално би било първо да се изучава английски език, имайки предвид огромния брой хора, говорещи този език." (Abram de Swaan, 2004). Това е валидно и далеч извън пределите на Европа за запознатите с позицията на езиците в световен

мащаб. Английският език е най-говореният език на света. Броят на лицата, говорещи английски език, се увеличава постоянно и това дава основание на всеки, колебаещ се в избора си за изучаване на чужд език, да го избере съвсем рационално. Налагането на английския език като *Lingua franca* и насърчаването към пледоария за политическото покровителство на този процес, би довело до несправедливост между отделните езици. В случай на въвеждането на английски език като *Lingua franca* биха се облагодетелствали говорещите го като майчин език и не биха били насърчавани да изучават чужди езици, а всички останали ще трябва да полагат усилия и време за неговото овладяване. Би следвало да се отчете и фактът, че международният пазар на работна ръка ще бъде изключително лесно достъпен за хората с майчин език английски. *Lingua franca* те ще говорят по-добре от всички останали, за които той ще е чужд език, а това от своя страна води до по-добро формулиране на позициите им в обществените и политически дебати и биха били вероятно по-влиятелни. Държавите на Европа са поставени пред задачата да превърнат рутинните си държавнически дела, регламентирани им от Конституцията, в културна грижа (с това най-малко имплицитната задача за насърчаване на езика), без да се дискриминират езиците на по-малките народи или да се засягат правата на останалите езикови общности. Езиковата политика и езиковото планиране при това би следвало да са обвързани в морален аспект. Такава политика на езиково насърчаване е редно да е съобразена и с интересите на останалите играчи, в морален план, и за успешното ѝ прилагане, от една страна, към изучаващите чужди езици, а от друга страна, и към самите езикови общности.

Европейско езиково портфолио. "Много езици за една Европа"

Многоезичието на изучаващите чужди езици днес добива все по-голяма стойност. Чуждоезиковото обучение в Европа е под влиянието на известната „Обща евро-

пейска референтна рамка за езици” (GeR), приета 2001 година. Тя полага основите на една обща концепция за учене и преподаване на чужди езици. В Бялата книга на Европейската комисия е записано пожеланието наред с първия майчин език всеки гражданин на Европа да изучава два чужди езици. В общата европейска референтна рамка за езици е определено не само по нов начин индивидуалното многоезичие, но дава определение и на комуникацията по чужд език. Обучаваните разполагат вече с познания по различни езици. Разширена е и ролята на обучаващия, която се състои не само в подпомагането на придобиване на комуникативна компетентност, но и в насърчаването на интеркултурна такава. Общата европейска референтна рамка за езици е приета от Европейския съюз и представлява основата за съставяне на правилата и на документите, отнасящи се до езиците в Европа. Тя дефинира различните степени на овладяване на чуждия език и описва езиковите умения и езиковата компетентност в културен контекст. Европейската езикова рамка съдържа шест нива (степени) при изучаването на чужд език, а именно:

A – елементарна употреба на езика – подразделя се в A1 (Breakthrough) и A2 (Waystage);

B – самостоятелна употреба на езика – B1 (Threshold) и B2 (Vantage);

C – компетентна употреба на езика – C1 (Effective Operational Proficiency) и C2 (Mastery).

Общата европейска референтна рамка за езици дефинира следните цели при изграждане на компетентности в обучението по чужд език: комуникативна компетентност (лингвистична, социоллингвистична, прагматична); общи познания (за социокултурната среда, където се говори езикът).

Рамкова програма за българските университети (начинаещи)

Рамковата програма за университетите (начинаещи) използва за основа Общата европейска референтна рамка за езици и е съобразена с нея. Рамковата програма де-

финира първоначално реалистични цели за достигане от една определена група студенти (1 или второ ниво). Тя съдържа прогнозираните познания по езика, придобити за определен срок от време. Програмата описва и учебния материал. Студентите би следвало в края на университетската степен на обучение да достигнат ниво A2. При работата си с текстове, студентите ще използват четирите умения (слушане, четене, говорене и писане) за ниво A2, затова по-надолу ще ги опишем подробно, така както са заложили в Общата европейска референтна рамка за езици:

Четене

Могат да използват елементарни изречения и да разбират най-използваните думи от активната лексика, когато става дума за важни неща (като напр. елементарна информация за лицето, семейството, пазиране, работа, най-близките неща от обкръжаващата ги действителност). Разбират основното с кратки, ясни и прости по строеж съобщения и изказвания.

Четене

Могат да четат кратки, елементарни текстове. Справят се с намирането на конкретна, предвидима като задача информация в текстове, отнасящи се до ежедневието (напр. обяви, проспекти, меню за храна, пътно разписание). Разбираема е кратката, лична кореспонденция.

Говорене

Разбиране в елементарни, рутинни ситуации, при които се случва директен обмен на информации и става въпрос за лични теми и дейности. Умения за много кратък разговор при контакт, разбиране, но нормално в недостатъчна степен, за да се продължи и иницира по-нататък разговора. Комуникацията се провежда с поредица от изречения с думи от активната лексика като напр. моето семейство, другите хора, моето жилище, моето образование и описване на моята настояща или последна професионална заетост.

Писане

Могат да оформят елементарни бележки и съобщения, кратки, лични писма, напр. благодарности за нещо към някого. Рам-

ковата програма за езици определя също така и учебния тематичен материал:

- прости съобщения, поздрав, обръщение, раздяла, представяне, извинение, благодарности, молба, пожелание, съгласие, уговаряне на среща, изразяване на различни мнения;

- първични взаимоотношения – екзистенциални (Кой?...), за пространството (Къде? Накъде?...), времеви (Кога...), качествени (Как? Чий? Чия? Чие?...), количествени (Колко?...);

- тематични области – жилище, семейство, бит, обучение, свободно време, лична кореспонденция, пътуване на формуляр, спорт, здраве, град, облекло, пазаруване, природа, време, човек и общество, пътуване;

- лексика и словообразуване, граматични структури и видове изречения, лексикален принцип на правописа.

Други цели на обучението по чужд език

Според рамковата образователна програма това са :

Прагматични цели – използване на езика продуктивно и рецептивно в писмена и устна форма. Овладени са четирите умения, говорене, четене, слушане и писане. Тези умения образуват основата на комуникативния акт.

Когнитивни цели – обхващат познанията за езиковата система и реалиите на езика-цел. Обучаваните следва да опознаят и да бъдат готови да използват учебни стратегии и учебни техники.

Афективни цели – имат интеркултурно измерение, обхващат запознаването с други култури, хора и обичаи, развиване на толерантност към тях, отвореност за останалия свят, възприемане на другата култура. Казано разбираемо, целта на обучението по чужд език е израз на интеркултурната комуникация и на изграждане на интеркултурна компетентност сред студентите. Комуникативната компетентност е използването на езиковите средства на другия език в различни комуникативни ситуации, както и най-общо социалните контакти между говорещите.

Европейско езиково портфолио (ESP)

Както и Общата европейска референтна рамка за езици, така и Европейското портфолио, е проект на Европейския съвет. Глава 8.4.2 на Европейската рамка е именно концепцията на портфолиото. От известно време Европейското портфолио (www.sprachenportfolio.de) е част от дидактично-методическата дискусия за проблемите на обучението и преподаването на чужди езици. Разглежда се като инструмент за документиране на индивидуалното многоезичие и самооценка езиковите умения. Иновация и творчество са двата основни признаци на новия инструмент за регистрация на различните аспекти на езиковата биография на обучавания. Европейското езиково портфолио (ESP) е следователно от една страна инструмент за информация, документиране и представяне на езиковите познания по различните (университетски, училищно или извънучилищно) изучавани езици, както и интеркултурен опит. От друга страна, то придружава обучавания и му помага да направи самооценка на езиковите си познания, които са рефлексия на езиковия и интеркултурен опит. Не на последно място служат и за планиране на по-нататъшното езиково обучение. Общата европейска референтна рамка дефинира многоезичието като подчертава факта, че езиковият опит на човека се разширява в неговите културни контексти, от езика, говорен в родния дом, през езика на цялото общество, до езиците на другите народи (независимо от това къде са изучавани – в училище, университета или чрез директен контакт). Тези езици и култури не са съхранени в различни ментални области и не биха могли да бъдат отделени стриктно един от друг. Те образуват по-скоро общо една комуникативна компетентност, към която са допринесли всички езикови познания и опит. Всички изучавани езици са в отношение помежду си и интеграция. По този начин обучаваните прибягват гъвкаво в определени ситуации до употребата на части от комуникативната си компетентност за осъществява-

не на ефективна комуникация с партньор. От разсъжденията по-горе става ясно, че многоезичието образува една обща комуникативна компетентност и дава умения за адекватни действия в социокултурен контекст. Интересен факт е, че към езиковия репертоар допринасят не само изучаваните в училище и университета чужди езици, но също така и диалектите, както и регионалните езици или други неофициално изучавани чужди езици. Общата европейска езикова референтна рамка за езици подкрепя и насърчава:

1. Индивидуалното многоезичие, езиковия опит на индивида (включващ майчиния език, езика на обществото, изучаваните в училище и университета чужди езици, чрез непосредствен контакт, опита от други езици и култури);

2. Комуникативната компетентност, състояща се от езикова компетентност и социолингвистична компетентност;

За придобиването на европейска акредитация Езиковото портфолио трябва да притежава три необходими елемента, изграждащи неговата структура, а именно – езиков паспорт, езиково-учебна биография и кредити. Въвеждат се и придобитите дипломи, сертификати или свидетелства за участие в езикови курсове, както и целият друг езиков и интеркултурен опит (напр. срещи, практики, проекти) в езиковия паспорт. Личната „история“ на обучавания, както и индивидуалният му опит в областта на интеркултурната комуникация, се описват в учебната биография. Тя от своя страна помага на самите процеси на обучение по чужд език. Чрез писането на собствена учебна биография обучаваният получава възможността да представи за

себе си, както и на останалите индивидуалното си многоезичие, и точно в тази част от Европейското езиково фолио е отразен интеркултурният опит. Обучаваният получава възможността да събере (в езиковия паспорт и в учебната биография) представителна сбирка от лични документи, които да илюстрират споменатите по-горе езикови и интеркултурни умения. Въз основа на примерите тези документи ще покажат различните нива на компетентност на обучавания. В европейското езиково пространство вече съществуват различни варианти на Езиковото портфолио в зависимост от различните институции и образователни степени, които то ще обслужва. С прилагането на портфолиото ще се даде отговор на всеки, изучаващ чужди езици, за конкретните му знания и умения, отговарящи на съответното ниво на компетентност. Въвеждането на Европейското езиково портфолио ще позволи на училището и университета да бъдат редовно осведомявани за индивидуалните резултати от процеса на овладяване на чуждите езици. Това прави процеса прозрачен и подлежащ на сравнение с европейските резултати и документи при изграждането на една европейска интеркултурна компетентност по чужди езици.

Цитирани източници:

www.eurobarometer.europa.eu

Borsche, T., 1990. Wilhelm von Humboldt. Beck, München.

Abram de Swaan, 2004. Über das Missverständnis, De Gids.

www.sprachenportfolio.de